

ĎAPÁKOVCI

Najznámejšia kritickorealistickej novela autorky. Dielo je živé a inšpirujúce do dnešných čias (napr. dielo súčasného prozaika P. Pišťánka: Mladý Dvorník).

Prostredie i postavy novely sú z roľníckeho prostredia. Autorka, talentovaná dcéra evanjelického farára, prežila takmer celý život v dvoch dedinách na juhu stredného Slovenska (Polichno a Ábelová), detailne pozná dedinského človeka, podobne ako M. Kukučín či J. Gregor Tajovský, ale je ešte kritickejšia ako Tajovský. **Zaostalý spôsob života** roľníkov, ich životné prostredie, zdravotný stav nezapríčinil len svet, v ktorom žijú, ale oni sami sú ne- vzdelaní, konzervatívni, nedvižní, pohodlní vzdáť sa tradícií a (dokonca!), často i leniví.

Ďapákovci majú svoj dom (žijú v ňom šesťnásť tak, ako za feudalizmu, keď bolo nebezpečné – ale aj nemožné – bez povolenia pána rozkúskovať majetok na menšie celky a parcely; žiaden brat sa druhému bratovi nevystúpil alebo ho nevyplatil; žiaden brat nešiel pracovať mimo dediny, napr. na salaš, do lesa a pod.), majú pôdu už vo svojom vlastníctve (ale hospodária na nej presne tak ako ich predkovia – nedvižne, podľa starých tradícií, hoci doba pokročila), nesnažia sa zlepšiť životný priestor (žijú v neporiadku v dome i na dvore), nestarajú sa o svoje zdravie a zdravie svojich detí, neuveria ľľným rečiam o potrebe hygieny a čistoty.

Slová Ďapákovci, Ďapákovčina zľudovali, výrazy žijú ako Ďapákovci, to je taký Ďapák pociťujeme ako frazeologizmus.

B. Slančíková Timrava zachytila **rozpad tradičnej feudálnej rodiny** s jedným gazdom (zvyčajne otcom alebo najstarším bratom – **patriarchálny typ rodiny**) na čele v druhej polovici 19. stor., v období upevňovania novej spoločenskej etapy – kapitalizmu, ktorý vyžaduje väčšiu mobilitu obyvateľstva, ponúka viac pracovných príležitostí, nový spôsob myslenia a životného štýlu. Človekom, ktorý chce žiť v iných podmienkach, než žili celé generácie slovenských roľníkov, je v tejto novele netradične pre slovenskú literatúru žena.

Iľa-kráľovná je prvá ženská hrdinka pochádzajúca z ľudu, ktorá má vzdelanie (trojmesačný kurz pre pôrodné asistentky), dokáže zarobiť pre seba a rodinu peniaze alebo naturálie a má dostatok smelosti kritizovať správanie a spôsob života príbuzných a autoritatívne žiadať nápravu. Napriek tomu sa díva Iľa na svet očami vtedajšej ženy z ľudu – považuje za vyznamenanie, ak ju učiteľovci prijímajú vo svojom dome ako seberovnú (pokiaľ sa nestane ich slúžkou...), vyžaduje od svojho muža, aby sa správal ako muž, teda aby skríkol, ak s ňou nesúhlasí, dokonca by prijala, keby ju vybil, že od neho odišla alebo že sa správa k svojmu manželovi spurne.

Autorka rozumie duši človeka, zachytenie vnútorných pocitov nechodiacej sestry Ľapákovcov (Anča-zmija), zobrazenie jej nemohúcnosti zmeniť svoj osud, zloby vyvolanej žiarlivosťou na zdravú, vydatú ženu, horúcej a nikdy nenaplnenej lásky k Janovi od susedov, nenávisti, s ktorou vyšáva svadobné čepce mladým ženám, dokazuje, že spisovateľka právom patrí medzi autorov psychologického realizmu.

Na jazyku tejto novely porozumieme, čo chcela Timrava docieľiť, keď túžila „čo najkratšie sa vyjadriť...“ Jej jazyk je geniálny – je ľudový (a teda typický, ako je to v realizme zvykom), je farbistý a nezvyčajne trefný a skratkovitý. Majstrovsky využíva polovetné konštrukcie, vsuvky, pričlenený vetný člen. Objavila pre slovenskú literatúru charakterizovanie postavy jedným slovom, takpovediac, cez spojovník (Iľa-kráľovná, Anča-zmija; jej pokračovateľom bude J. Cíger Hronský, napr. v románe Jozef Mak).

Autorka: BOŽENA SLANČÍKOVÁ TIMRAVA

Útvar: novela.

Kompozícia: Novela sa skladá z piatich kapitol bez názvu a bez číslovania. Prvé tri kapitoly sú relatívne uzavreté, mohli by stáť i osamote. Všetky kapitoly sú ukončené priamou rečou postavy alebo vnútorným monológom postavy.

Len jedna kapitola sa začína in medias res (štvrtá v poradí: „Dnes príde Paľo po mňa!“ myslela si na druhý deň Iľa...). Ostatné sa začínajú konštatáciou stavu, opisom situácie a pod., napr. *Jar nastala; Ľapákovci sedia v izbe – večer je.*

Dejová línia

(1. kapitola) Je jar, všetko sa prebúdzá, ľudia začínajú pracovať na poli, len Ľapákovci postávajú na dvore a nechce sa im začať orať, lebo nie je piatok – a v ich rodine začínajú oračku vždy v piatok. Iľa vyčíta chlapom, že neopravili zrub na studni, bojí sa, že spadne do studne. Smejú sa jej a muž jej vymyslí prezývku – kráľovná. Na poludnie sa sťažuje, že majú málo miesta, žijú v nezdravom prostredí. Nakoniec ich hreší, že nešli orať. Nikto jej neodpovedá, len Anča-zmija sa s ňou háda. Vyčíta jej, že ako babica (pôrodná asistentka) je na každých krsťinách a vyspevuje s chlapmi. Do chalupy vojde sused Jano Fuzákovie (do ktorého je Anča zaľúbená), žiada bratov, aby mu mohol pomôcť

v robote najmladší Ľapák – Mišo. Mišo je smutný, nechcú mu povoliť sobáš s Katou, ktorá sa zdá Anči málo robotná.

Iľa sa vyhráza Paľovi, že od neho odíde, ak sa neosamostatnia. Anča spomína, ako ochorela a ako na jej chorobu reagoval otec Jana Fuzákovie.

(2. kapitola) V potuchnutom prostredí jedinej izby sedia Ľapákovci po večeri, zakvackaný stôl nikto neočistí, všetky ženy to nechávajú pre Iľu (aj keď nie je práve doma) – je gazdiná, lebo je žena najstaršieho brata (rodičia Ľapákovcov sú mŕtvi, preto je gazdom najstarší syn). Anča začne pred Paľom kritizovať Iľu a žiadať, aby niektorá z ostatných švagrin bola gazdinou namiesto Iľe. Prichádza žena Jana Fuzákovie, aby jej Anča vyšila čepiec. Anču ide rozhodiť od zlosti i zo žiarlivosti. Nevesta Zuza príde s novinou: Iľa sa zjedнала k učiteľovcom za slúžku. Nastal smiech.

(3. kapitola) Iľa-kráľovná už niekoľko týždňov pracuje u pána rektora, Paľo s inými chlapmi z dediny išiel po ovce na Ardiele – práve v ten deň sa vracajú prví chlapi s ovcami. Iľa ho netrpelivo čaká, ale nechce to na sebe dať znáť. Je sklamaná, že rodina pána učiteľa sa k nej inak správala, keď zašla na návštevu ako osvietená – vzdelaná žena z ľudu, a inak, keď u nich pracovala za plat. Nemá jedinú chvíľku voľnú. Paľo sa vrátil, ale nešiel hneď za svojou ženou, aj keď ho Anča podpichovala.

(4. kapitola) Iľa je nešťastná, že jej muž neprišiel po ňu s krikom, aby sa vrátila domov. Paľo je ale taký – neaktívny, nevravný – je Ľapák. Anča Paľu posielala, aby šiel nažalovať notárovi, že Iľa pracuje v škole. Mladý Mišo s nenávisťou podá vodu svojej sestre Anči – ona je tá, ktorá mu bráni oženiť sa s dievčinou, ktorú má rád. Anču to zabolí, najmladšieho brata mala veľmi rada. Pripláží sa za ním do maštale, kam sa utiahol, a v tme ju tam plačúcu na zemi nájde otec Jana Fuzáka – pomýli si ju so psom... Neskôr príde do Ľapákovho domu aj Jano, zahráva sa s nešťastnicou, potúžený alkoholom ju silnejšie privinie, ale Anča sa mu vytrhne. Jano, aby Paľu podpichol, povie, že pri plote školy videl Ľura Úvodovie, ktorý sa kedysi uchádzal o Iľu.

(5. kapitola) Nešťastná Iľa už ani nezamyká dvere na svojej komore, čaká, že ju príde Paľo prosiť, aby sa vrátila. Paľo príde, sľubuje, že

postavia dom, ale nechce sa mu hádať s nabrúsenou Iľou – odíde a ju nechá tam. Iľu predvolal notár, je šťastná, keď jej povie, že nemôže aj slúžiť, aj byť babicou. Uľavilo sa jej, nebola zvyknutá, že jej niekto iný rozkazuje. Odišla do rodičovského domu a s úzkosťou čakala, či jej muž príde za ňou. Prišiel, celé leto vozil skálie a na jeseň už pri komore, v ktorej bývali, stál nový žltý dom. Paľo bol podnikavejší a pracovitejší, keď žil mimo ostatných Ľapákovcov. Aj nevesta Zuza začala dúfať, že keď sa najmladší Mišo vráti z vojenčiny, postavia si aj oni taký dom. Mišo na vojenčine pomaly zabúdala na Katu (presne s tým rátala jeho sestra). Anča ťažko prežíva nešťastnú lásku a beznádej svojho života, plače naďalej nad svojím osudom.

Postavy

Ľapákovci:

rodičia – mŕtvi; otec zomrel dávno, riadil gazdovstvo, za jeho čias bývalo v dome 24 ľudí; matka zomrela minulú zimu;

deti:

najstarší	druhý	tretí ženatý	štvrtý	sestra Anča	najmladší
ženatý brat	ženatý	brat, Ľuro,	ženatý	– nevydatá,	brat Mišo
Paľo	brat;	veselý,	brat;	chorá, tajne	– neženatý,
(žartovník)	Anča od	zakrpatenej	– Mara,	ľúbi ženatého	pred vojnu
– gazda po	Hagarcov	postavy,	jeho žena	ho Jana	mu nedovo-
otcovej	– jeho	mal pre-		Fuzákovie	lia zobrať si
smrti;	žena	zývku Ča-			Katu
Iľa od Jab-		kaj;			
lonckov –		Zuza Cun-			
jeho žena		govka –			
		jeho žena,			
		lenivá			

Hlavné postavy

Iľa-kráľovná, nevesta, žena najstaršieho brata Paľu Ľapáka, je gazdinou (varí, upratuje, stará sa o domáce zvieratá). Je najmúdrejšou osobou spomedzi nich, absolvovala trojmesačný kurz pre pôrodné asistentky v Rimavskej Sobote, je „malý doktor“ na dedine. Za pomoc pri pôrodoch dostáva plácu, jej švagriná Anča jej vyčíta, že si zarobené

peniaze necháva pre seba, ale nespomína, že často prinesie obživu pre celú rodinu. Je modernejšia, múdrejšia, čistotnejšia vďaka tomu, že sa vzdelávala – v rodnom dome (u Jablonckov) sa jej tiež nepáčil neporiadok a zápečníctvo. Rada sa vychvaľuje svojou vzdelanosťou a často ju pripomína, rada chodí na návštevu k učiteľovcom a vedie múdre rozhovory. Bude sklamaná, keď sa z trucu zamestná v škole ako slúžka a pán učiteľ so ženou s ňou prestanú debatovať – je už len slúžka. Je pracovitá, okrem povinností obecnej babice zvládne varenie, upratovanie, musí si ešte aj vody sama nanosiť, hoci v chalupe spolu s ňou sú ďalšie tri mladé nevesty. Nie je veľmi empatická, všetky výhrady povie nahlas a do očí, bez sentimentu – dokonca (keď sa bráni) vykrikuje na Anču, že je mrzáčkou (*zmija, kalika*) a že svet by sa zaobišiel i bez nej...

Na pohľad je to hrdá žena so sebavedomým vystupovaním, svojho muža má rada a obáva sa, že ho stratí – neprejavila mu však svoju obavu ani lásku, pokiaľ neurobil tak, ako chcela ona.

Nechcela žiť v potuchnutej, sparenej, nevyvetranej a vlhkej miestnosti, pre ktorú Anča prišla o zdravie a ktorej prostredie uškodilo aj Hagarcovkinmu dieťaťu. Nakoniec Hagarcovka predsa len Iľu uverí, že dieťaťu škodí potuchnutý vzduch v izbe; dieťa na slniečku vyzdravie. Bystrá a šikovná Anča Iľu nepodporí zo ženskej žiarlivosti na zdravú, hrdú ženu – jej vyhovovalo, že žijú všetci spolu na jednom mieste ako generácie pred nimi (autorka nevysloví za Anču obavu, kde a s kým by žila Anča, keby sa každý brat osamostatnil).

Iľa odíde od muža, najprv slúži a potom býva pár dní sama v komore v dome svojich rodičov. Skrotne, bojí sa, že muž ju nemá rád a nepríde k nej, ale Paľo po týždni odíde od Ľapákovcov a býva spolu s Iľou najprv v jednej izbici v jej rodnom dome (*taká čistá nebola ani nemocnica v Sobote!*) a potom postaví dom.

„Osvietenosť“ Iľe-kráľovnej prináša ovocie: Paľo sa mení, je pracovitejší, aktívnejší, Hagarcovkinu dieťa vyzdravie – a Ľapákovcom hrdá Iľa nechýba – aspoň ich nemá kto kritizovať a dirigovať. Ale nevesta Zuza dúfa, že aj s mužom bude mať taký pekný dom.

Zrnko je zasiaté...

Anča-zmija, jediná sestra Ťapákovcov, má 30 rokov, žena s krásnou tvárou, ale chorými nohami, nechodiaca. Vie nádherne vyšívať, zarobí na seba, nemusí ju bratia živiť. Vyšíva dlho do noci pri sviečke, aby nepálila petrolej v spoločnej lampe.

Nevie sa zmieriť, že v detskom veku (mala 10 rokov) ochorela na látku (reuma). Rodičia ju vodili aj po lekároch, čo nebolo zvykom – ale bola jediné dievča v rodine. Otec Jana Fuzákovie posmešne radil, aby ju pribili na dosku, že sa jej telo narovná. Miluje platonicky Jana Fuzákovie, ktorý sa oženil so škaredou ženou. Tají svoju lásku a trpí ňou. Vie, že keby sa aj niekto do nej zamiloval, hanbil by sa prejavíť svoju lásku. Napriek svojmu osudu nedopraje najmladšiemu bratovi Mišovi, aby si zobral pred vojenčinou dievča, ktoré má rád – podľa nej je nerobotná, nevážna. Stará sa do každého, ale najviac ju dráždi švagriná Iľa – zdravá, hrdá, vzdelaná žena – ona takou nikdy nebude. Anča nechce, aby ich rodina žila inak ako generácie pred nimi. Stále pripomína, ako to bolo predtým, koľkí ľudia bývali v ich dome a pod. Autorka jej sťažuje situáciu i tým, že vyšíva svadobné čepce, hoci sama nikdy nevestou nebude. Hnevá sa na celý svet a na každého.

Táto postava zostáva nezmenená, nevyvíja sa (je taká ako postavy v poviedkach) – rovnako trpí, závidí, sptí a zlorečí na začiatku i na konci diela.

Dej a ukážky

1.

Je jar, svet sa prebúdzá k životu:

Iba u Ťapákov chlapi postávajú po dvore a nemôžu striasť zo seba zimnú lieň. Nemôžu sa nahuťat', či ísť začať dnes oračku, či nie. Role síce túžia už za pluhom – no nie je piatok, ale streda. U Ťapákov však odjakživa nezačínali práce v iný deň. V minulý piatok orať nemohli, bolo primokro, treba šetriť slabo prezimovaný statok, ale ak budú čakať do piatku, zatvrdne zem.

Iľa, žena najstaršieho brata sa správa, akoby bola z panského rodu, nič jej nie je dobré (podľa Ťapákovcov); kritizuje nedvižných bratov za neporiadok na dvore:

„Či by poriadni ľudia trpeli tú studňu v tom sklade bez zruba? Iba o kúštik, že som sa do nej nestrepala. Pre vás frušík ja si ešte aj o život prídem. Keď nechcete

studňu napraviť, chodte vy sami po vodu. Lebo už viem, že sa ja prová do nej zmočím!”

Chlapi sa poobzerali jeden po druhom, koľko je v izbe z nich – ženy nevošimli si jej slov – a jej muž, Paľo, vysokej, trochu nahnutej postavy, okrúhlych, pokojných očí, ktorý rád žartoval, za čo ho i žartovníkom volávajú, podotkol rozmarne:

„Nezmoč sa, kráľovná!”

Pridala sa pohotovo aj Anča:

„Keď sa ti nepáči, chod', kde ti bude po vôli. Tá studňa, ako sa ja pamätám, bola vždy tak, a nik sa do nej nezmočil – krem teľatá Gažúrkovie teraz tri roky – ani teraz sa nemusí.”

Anča sa pustí s Iľou do hádky, chlapi čúšia, ako keby ani Iľine slová nepočuli, Iľa kritizuje dom, v ktorom žijú:

„... Či je toto chyža? To je jama zdusená. Či je to zdravo? Ved' vám ja len dobre chcem. Ale vy na múdrejšieho nepodbáte. Ved' ste takí všetci, ako v pivnici vyrastení – bez akomak farby. Ani krvi nemáte v sebe, ale mlieko ako pavúci – cmar akýsi. Mne i v Sobote doktori vždy uravievali, že je dobré povetrie a čistota pol života, a také je i porekadlo. A toľko ľudu! Keď sa chyťme, za mesiac spravíme dom!”

Do izby vstúpi Jano Fuzákovie (ktorého beznádejne ľúbi Anča), príde požiadať bratov, aby mu najmladší Mišo pomohol klčovať pole. Po jeho odchode Iľa rezolútne vyhlási:

„Ja pri tebe nebudem, počuješ!” začala, podoprúc si boky. „Ja v tejto kasárni vyplnenej nechcem bývať viac, v tomto neporiadku, v tejto nečistote, v tomto hriechu. Alebo vystavíš dom ešte tohto leta, alebo ja odídeme!”

Paľo ako zvyčajne viac mlčí, ako hovorí. Dom stíchol, iba Anča vyšíva, žiaľ nad svojím životom.

2.

Typický obrázok – večer u Ťapákovcov: jedlo zjedené, stôl a riad špinavý, každý rozvalený vo svojom kúte mlčí, jedna nevesta dojedá ďalší krajec chleba, chystá sa ísť, v izbe je teplo, sú celkom spotení. Paľo sa chystá spolu s inými chlapmi na Ardiel po ovce. Anča sa zadúša zlosťou, keď vojde Mara – žena Jana Fuzákovie, ktorá jej pred dvomi dňami priniesla čepiec na vyšitie. Po čase prišiel po ňu aj jej muž Jano. Anča sa nevie dočkať, kedy nenávidená sokyňa odíde:

© pol hodiny konečne odišli. Nízka Zuza vyprevadila ich na dvor a v izbe nastalo ticho. Anča sa vzchopila, horiacimi očami šľahnúť na dvere, ktoré sa za nimi zavreli. Srdce trhá sa v nej. Či by sa hodila na ohnisko, i by sa šmarila, tak, aby sa jej hlava roztreskla na sto kusov. No nie je sama, musí udúšať vzburu. Berie šitie, ale ako sklonila hlavu, slzy záľiali jej oči, líca, tvár... No i tie slzy pália a neulavujú. Len driapať, ničť, búrať by chcela...

Zuza sa z dvora vráti so správou, že sa Iľa zjedнала do služby v škole. Nastal smiech. Anča zabudne na svoje trápenie a začne podpichovať Paľa, ktorému žena urobila takúto hanbu. Paľo odíde s ostatnými chlapmi z dediny po ovce.

3.

Iľa pracuje ako slúžka v rodine pána učiteľa. Nevie sa dočkať, kedy sa vráti Paľo s ovcami a príde po ňu. Zo spolubesedníčky pána rektora a jeho ženy sa stala platená sila, ktorej neustále vymýšľajú nové a nové roboty. Iľa je zvyknutá poctivo robiť, ale nie je zvyknutá slúžiť, bola si svojou paňou – tento stav ju pokoruje:

„Iľa, kde si? (Keď večne pred tou bránou vystáva!) Či si vystrela hábočky? Pozri, či niečo sliepok v záhrade, aby nepohrabali tekvice, a potom príď dnu!“ Iľa sa zortila a vošla do dvora. Isteže v službe je človek nie svoj, ale iného. Je ako vtáča v klietke zavreté. Nemôžeš to robiť, čo chceš, ale čo iný chce. Teraz by si postála na dedine a popypytovala sa chlapov, ktorí prišli z Ardiela, či ovčiarov z tejto dediny nevideli – a, Iľa, nemôže...

No veď príde aj on.

Po troch dňoch sa vracia Paľo:

Popredku kráča Paľo. Hľadá pokojnými okrúhlymi očami po dedine, ktorú nevidel štyri týždne, a zazrie Iľu namáčať panskú metlu na potoku. Pozrel na ňu a zbadal, že je niečo nie v poriadku, no tvár mu je ako prv: plná mieru.

Keďže sa hneď nezaujímal, čo tam robí, Iľa hrdlo pred všetkými vyhlási, že Paľo už nie je jej mužom. Paľa to ani nehne. Príde domov, nemá mu kto pripraviť čisté šaty, tak sa aspoň umyje:

Naberie plné ústa, že sa mu obe líca naduli, a ide sa poumývať tak starosvetsky: z úst na dlaň voľu, z dlane na tvár. Je zaprášený, spotený, aspoň ako-tak sa oblieže a potom ide do Veľkov, kde majú si rozdeliť ovce ešte dnes.

Anča sa snaží prinútiť Paľa, aby urobil so ženou poriadok, lebo sú na posmech dediny, Paľo zaspí a do školy nejde. Anča prestáva myslieť na Iľu a žiaľ sama nad sebou:

Prišiel i Jano z Ardiela, bol aj v ich dvore, prihovoral sa jej, ako sa mala za štyri týždne, čo boli preč, i pohladil jej sústrastne hlavu, ako to mal vo zvyku – a mrzáčka hodí sa o ohnisko... On je inej mužom, ona kalikou! Len prečo ju tak potrestali pánboh? A nie dost, že jej vzali zdravie, že je kalikou, zmijou každému ošklivou, ale ešte i táto ľúbosť! No prečo?!...

4.

Iľa netrpezlivo čaká, kedy po ňu príde jej muž, ale ten nechodí. (Poznámka: túreň znamená veža.):

I ráno prišlo, len Paľo nie. Do srdca Iľi akoby nôž vrazil. To nechápe, že Paľo bez nej môže obstať. Skôr by bola pomyslela, že sa túreň zvalí pri kostole.

No Iľa neukáže smútok na sebe. Hneď ráno začne smiechy. Zobudí svojím hlučom i pánov v svetliciach. Žartuje, akoby bola na svadbe, ba temer by si zaspievala, ako má na kršteniach zvykom, za čo ju v reč vzali ženy po dedine. Pritom šibe očami nabok, kde za cestou stojí starootcovský dom Ľapákovie a kde podľa zakorenenejšieho zvyku obávajú chlapi po dvore, kým sa namyslia do práce.

Anča každý deň burcuje Paľa, aby poriadky porobil so ženou, aj Paľa už hnevá, že Iľa tvrdí, že už nie je jeho ženou. Anča už nevie, čo si počať, od hnevu jej až v ústach vyschne. (Poznámka: drevianky sú drevené vedrá na vodu, nosili sa dve naraz spojené akýmsi jarmom; suchoty = tuberkulóza.):

„Mišo, podaj mi tej vody!“ rečie najmladšiemu bratovi-miláčikovi, ktorý práve doniesol do izby drevianky. Hrdlo jej vysychá, azda do suchôt upadne.

Mišo má čelo zatemnené. Fľočil za hrnčekom, že jej podá vody, ale ľutuje, že drevianky prázdne doniesol dnu, ako to ostatní bratia robievajú. Podá jej a zašomre pritom:

„Bodaj si sa s ňou zadusila!“

Anča dvihla naň oči, zľaknutá. Náhla červeň, potom bledosť poleje jej tvár. Vzala hrnček a v tom okamihu praskla o zem. Potom šmarí sa o ohnisko, bijúc pästami zúfalo o stenu, a slzy lejú sa jej dolu tvárou ako príval, dobre sa nezadusí v nich. Mišo, ten najinakší z bratov, krásny, dobrý, ochotný, jej miláčik, ktorému ona len dobre chcela ako synovi, povie jej, aby sa zadusila!

Mišo sa schoval do stajne, Anča na rukách a kolenách za ním zájde, prosí pri dverách, aby otvoril a vysvetľuje mu, prečo nechce, aby si vzal Katu za ženu. Spoza dverí sa však ozve:

„Chod' odo dverí, zmijaj!“ zaznel jeho hlas surovo.

Ostane pod stenou domu v tme, potkol sa o ňu otec Jana Fuzákovie:

„Čože si?“ bolo počuť hlas. Anča spoznala starého Fuzáka. „Či si pes, či čo si?“

Prišiel s ním aj Jano, chce ju odniesť do izby, ale ona sa bráni, hoci najradšej by sa k nemu privinula. Objíma ju okolo drieku s pohľadom plným náruživosti, ale Anča ho okrkne:

„Aká si pyšná! nevedel som, že ešte i ty vieš takou byť, ty ...“

„... zmijaj,“ dokončí Anča mimovoľne, čo nepovedal on. Jano hrdlo prešiel popri nej do domu a ona, ako sa dvere zavreli za nimi, už šmiara sa o zem. Prečo odňali jej zdravie a nie radšej život? I jemu je zmijou, hľa...!

Jano povie Paľovi, že okolo školy videl ponevierať sa Ďura Úvodovie (ktorý sa kedysi zaujímal o Iľu) – to už bolo veľa aj pre Ľapáka.

Iľa stále čaká svojho muža, ale je odhodlaná presadzovať svoju požiadavku, aby Paľo postavil nový dom. Robí sa, že spí, keď vchádza Paľo a žiada ju, aby sa hneď brala domov. Sľubuje jej, že sa oddelia od Ťapákovcov, ale Iľa mu neverí:

„Slúžiť nebudeš; to je tebe hanba. Vystavíme dom!“

„Ja budem slúžiť, ja sa nehanbím. Vystavíte ver'. Doveziete za tri vozy skália a necháte tak. Poznáš vás už, nehodníci!“

Paľo, vidiac, že slovami nič nevykoná, poďišiel k nej, že jej zasadí za cho. Iľa zrieskla, rýchlo sa schytila a začala nechty do jeho tváre, zoškrabnúc mu kožu z nosa.

Paľo to vzdal, biť ju nechce – odišiel s tým, že pôjde za farárom, nech ten s ňou spraví poriadok. Iľa je urazená, že sa nehádal, nebojoval s ňou, aby sa vrátila domov:

Je to za chlap! Iný by ju zabil a tento ide domov, nedbajúc ani o to, že ostala tu. Ved' ju mal nasilu odviesť a zamknúť do komory, o smúde, o hlade držať aspoň za týždeň.

Iľa je urazená – lebo ju nechce, zato nedbá o ňu a prišiel len, že bol podpitý...

Iľu predvolá pán notár na úrad a tam sa dozvie, že obecná babica nemôže popri svojej službe pracovať ešte aj v škole. Odľahlo jej, nič lepšie jej nemohol povedať. Tri dni ešte ostala v škole, kým si pani učiteľova nenašla náhradu za ňu a potom si preniesla veci do komory v dome svojich rodičov:

Keď príde k nej bývať, vystavia si ku komore dom. Azda len príde za ňou?

Paľo prišiel o týždeň. Oddelil sa od bratov a presťahoval sa k nej, ak chcel mať ženu. Pod jej panovaním stal sa podujímavý. Vozil celé leto skálie, keď sa slobodná chvíľa našla, a v jeseni povstal pri komore Iľnej dom nový, pekný, zafarbený na žlté, aký ešte nebol v dedine. A teraz je Iľa už úplne šťastná – no Ťapákovci spokojní sú tiež. Dusia sa v jednej izbe štrnásti, ako ich predkovia žili. Nikoho nič neomíňa, nik nepanuje, nik ich nenúti starootcovské zvyky zanechať, trečité obyčaje odvrhnúť.

Forma

Autorka charakterizuje postavu jedným slovom: Iľa-kráľovná (lebo je hrdá, nechce žiť v špíne, rozkazuje atď.); Anča-zmija (lebo je hádava, uštipačná, zlostná a – čo je drsné – plazí sa na rukách a kolenách po zemi).

Vyniká veľmi hutný opis postavy s využitím elipsy – výpusťky – chýbajúci vetný člen (1), vsuvky – parentézy (2), nedokončenej výpovede – apoziopézy (3) ap. Tým, že vytvára veľmi komplikovanú vetnú

konštrukciu, „seká“ text na krátke vetné úseky, čím dosahuje veľmi pôsobivý rytmus reči:

U Ťapákov národa je veľa. Štyria bratia so ženami a deťmi, piaty, najmladší, Mišo(2), ešte mládenec(1). Dievka jedna(1), Anča(2), tridsaťročná – nevydatá(1). Nevydala sa – je mrzáčkou. Lámka jej telo pokazila ešte za malička. Nechodí, len na dlaniach a kolenách čo sa vláči po chyži. Po driek je pekná; tvár má krásnu dosiaľ, ale nohy si vystrieť nemôže...(3)

Veľa je ľudí u Ťapákov...

Veľmi výrazne pracuje s vetnou syntaxou, napr. v prvej kapitole opakovaním alebo parafrázou slov u Ťapákov nielenže „sťahuje“ text (obsahové konektory – prostriedky súdržnosti textu), ale graduje obsah textu (napr. U Ťapákov národa je veľa. / Veľa ľudí je u Ťapákov...).

Lexika je poznamenaná ľudovým jazykom (otcovský tál – pole; manie – majetok/vlastníctvo; laha – lôžko, miesto na spanie, hábky – detské šaty, gracká – potkyna sa; ševkyňa – krajčírka; ap.).

Nájde aj expresívne slová: kalika, zmija – ako pomenovanie človeka, trulo sprostý atď.; historizmy: napr. bachter, žandári; archaizmy: babica – pôrodná asistentka.

Veľmi príznačné pre autorkin individuálny štýl je využitie nevlastnej priamej reči, takmer celý Ančin pocitový svet je takýmto spôsobom zachytený. Nevlastná priama reč je vnútorným monológom postavy, reprodukuje myšlienky postavy, ale je začlenená do pásma rozprávača (v ukážke je nevlastná priama reč bez uvádzacej vety, je vždy v 3. os. sg., aj keď postava hovorí vlastne o sebe):

A Anči čajsi slzy do očí vystreknú. Ona chodila vždy len v čiernom. Nikdy nič veselého nebolo na jej tele. Ona nebola nikdy mladá, nikdy pekná, nikdy závidená.

Prečo, len prečo ju tak potrestal pánboh?... Každý radosti a každého šťastia je zbavená!...

Použitá literatúra: Timrava, Slančíková, B.: Ťapákovci. In: Hrdinovia. Bratislava: Tatran, 1973.